

Oláh Jánosról és műveiről 1978–2015 között

November huszonnegy: éppen egy hónappal a legszentebb este előtt születni, amikor még az Advent édes várakozása sem deríti fel a sűrű sötétet – megtisztelő küldetés, Isten magasrendű bizalma. Élni és alkotni úgy, hogy az *eljövendő* reménysugara sem öltött még testet: nagy próbatétel. Én csak tudom, János. Hiszen egy napon születünk, bár tíz év különbséggel. Önerőből, közvetlen angyali segítség nélkül küldtek talpon maradni, s ami ennél is fontosabb: talpon tartani másokat is. Nincs karácsonyi csillagfény a bölcső fölött, a gyertyák lángocskája is alattomos huzatban rebeg. A csönd – kinek ellenség, kinek barát – megtalál. Van, akit elnyel üressége, de van, aki ezt az űrt éppenséggel képes betölteni. Ahogy szépséges mini-esszédben írtad: „ne hagyjunk ürességet magunk mögött”. Erős ember kap csak szinte erőn felüli feladatot, amihez *menetközben* szerez újabb és újabb energiát. Már csak ilyen az Élet Ura: ilyen szigorúan szeret, nehéz leckékkel okít. Mintha azt mondaná, Néked, te novemberi férfiú, *Te magad* világíts, derítsd fel a homályokat. Kaptál hozzá tehetséget, nem is keveset. S az se szégyen, ha néha elgyengülsz ebben a káprázattal teli utazásban, mert a panasz a lelkedből hiteles őszinteséggel fakad fel: „Éjszaka van. Senki se vár. / Patkó koccan: kici-kocc. / Fényt, meleget közeleg már, / aki hoz, de jaj, ki hoz?” (*Hajnal felé*)

Tudod Te, Ki az. De szerencsére nem elkoptatott frázisokkal nevezed néven. Érzed a törvényt: bármily fekete, nem tart örökké az éjszaka. S miközben birkózol magán-árnyaddal, nem zárod ki a külvilágot. Keserűen látod a valót, a nemzeti veszélyeztetettséget: „A történelem gégemetszett csöndje / rejti előlünk a hallgatag hóhért. / Hurok árnya vetül az anyaföldre. / Milliárdokért öl vagy csak bagóért?” (*Rapsic-hurok*)

Egy rózsaszál a puszkacsőben című novelládban ott sejlik (számomra) a finom példázat: a nyers realitás, az öldöklés világának talán éppen a csakazértis-szépségű, törekeny művészet mond nemet. Tudod, a lét lámpalázában égve: „– másnak látszik az egész odafönről –, / meghalsz, és végül majd az is elég lesz.” Érzed a Föld és Ég közé feszített ember tragi-

kumát: „ürbe tapogatózó lélek, / de test-kerékbe törve élek” (*Dadogva vallom*).

Mégis – most, akarva-akaratlan –, mérleget készítve ezen a jeles napon – látnod kell: a küzdelmek, fájdalmak ellenére, vagy éppen ezek segítségével, *teljesre* formáltad sorsodat. Hűséget találtál a szerelemben, testednek-lelkeidnek-szellemednek igazi társat. Gyermekedek mindhárman művészek lettek; eredeti, öntörvényű alkotók. Van házad, a kertedben gyümölcs és virág. Van hazád, amit szeretsz, és ami viszont-szeret. Egy összetartó irodalmi közösséget viselsz a válladon. Prózaid olvassák, verseid idézhetők, gondolataidat befogadják. *Folyamatosan* nőttél, s oda jutottál, hogy baráti vallomással én is köszönhetlek, te délceg hetvenéves: köszönjük Neked, többek között, a magyar líra feledhetetlen négy sorát: „Valahol a csöndben / dermedt, hideg jászol, / az önfeledt ködben / elveszeten játszol” (*Vak lelkek*).

Nem elveszeten, János. Megtalál az Isten. Talán már meg is talált. És halálosan komoly játékaidban gyönyörködik.

JÓKAI Anna: *Jánosról – Jánosnak* (= „...mint egy mély folyóban”. *Antológia Oláh János 70. születésnapjára*, Széphalom Könyvműhely, 2012, 72–73.)

Oláh János verseiben kétely, keserűség, reménytelenség fűzi egymásra mogorva képeit. S ha a rosszkedv már-már kötelezőnek is látszik nemzedékünk költészetében, semmiképp sem pusztá divat, ami a modorosságnak járó szociológiai kézlegyintéssel intézhető el. Különösen nem az Oláh Jánosé, hiszen alig van köztünk olyan, akiben kérlelhetetlenebb a gondolkodás és a mesterség igényessége. Bárhol üssük fel remek regényeit, a *Közelt* és a *Visszatérést*, egyetlen oldalukról annyi végleges pontosságú kép támad ránk, amennyivel más író egész aszályos évadot is ki tud húzni. Ha valamiért nehéz olvasni ezeket a regényeket, az az intenzitásuk, ami szinte egy pillanatra sem engedi, hogy lazítsunk, hogy kellemesen megpihenjünk. Mintha kanyargós sziklaágyakba kényszerített, sokszólamú zuhatagot hallgatnánk egyvégtében, sosem adhatjuk át magunkat a mondatok kiszélesedő, nyugodt derűvel ömlő folyamának, a mélység fölött bájosan csevegő felszínnek.

Ez a művész, aki oly sokunk számára volt mindig az öntörvényűség mintája, aki az egész nemzedékün-

ket fogadó közöny és ellenségesség hosszú évein át egy kínai bölcs rendületlenségével és derűjével rótt napjait a Honvéd és a Közgáz dzsúdótermei, az íróasztal és a családi élet helyszínei között, így kiált fel egyik versében: „Szemet vetni, így letaposva, nincs mód / távolabbra [...] / e szeretetre méltatlan világban.” Egy másikban pedig: „Agyad lejárt napok csavarhúzója, / feszületen, hosszan semmire se vársz.”

Megtört volna, eltört volna itt valami? Valóban méltatlan volna a szeretetre ez a világ? [...]

Az itt fellelhető szorongásnak van egy ellenvilága Oláh Jánosban, s ez a gyönyörű lebegésű és burjánzású természetversekben szólal meg újra meg újra, a *Földemben*, az *Elérhetetlen földben*. Ez a világ is a gyermekkorból és a faluból bukkan föl: s ez az a múzsai forrás, melynek anyaöl-termékenysége, teremtő ragyogása Oláh egész művészetét táplálja. A kardinális kérdés, amit mindnyájunknak, neki is feltesz az idő: mibe, hogyan transzponálható ez az animaforrás, a gyermekkor és az ifjúkor után, az élet derekán, a dantei fordulóban. Az évek múlásával egyre fogy az esély, hogy pusztán a külvilágban leljük fel mását e belső energiának, ha képeit onnan s a róla való emlékeinkből kölcsönözzük is.

A külső valóság érdes üressége egyre erősebben szorongat bennünket, s ha az író, mint annyian hiszik, pusztán annak a bele-vettetésünknek volna riportere, Oláh Jánosnak meglenne minden oka, hogy a bekerítettség, az eltaposottság, a kifulladás jelentéseit küldje nekünk verseiben. „Család, gyerek létére lesve / zsarol meg minden védtelent, / mint cinkosát a számító világ” – mondja a *Nem kéne félnem* című versben. Ez a hang Szabó Lőrinc verseiben tűnt fel oly gyakran a harmincas években, az este hazaroskadó, végsőkéig kiszipolyozott értelmiségi bérmunkás fáradt panaszaiban, aki se ajándékot, se kedvet nem hoz a családnak. [...]

A sámán magára maradt: a szó visszhangtalan, s a csömörlött emlékezet lyukas szitáján alig akad fenn valami. A kiüresedett világ eltaposná őt, s egyetlen menedékének a belső száműzetés látszik. Úgy vélem, az Oláh-versek keserősége és otthontalanság-élménye nem a gyermekkori szorongásból, hanem a visszhangtalanságból fakad fel, és sötétíti be az égboltot.

Ez a visszhangtalanság nagyon is valós szituáció. Nem merő véletlen, nem egy életrajz anekdotikus részlete, hanem, mondhatni, nemzedéki sors. És kevesen szegeztek vele szembe ambiciózusabb művet,

mint Oláh János. De úgy tetszik, mindhiába. A *Közelt*, amely az elmúlt két évtized egyik legizgalmasabb és legmélyebb prózakísérlete, szinte teljes hallgatás fogadta itthon. Az egyetlen lelkes üdvözlés és átfogó méltatás Londonban kelt, és Párizsban, az Irodalmi Újságban jelent meg. Határ Győző, mai irodalmunk kevés figyelmes és elfogulatlan olvasójának egyike, vette észre, hogy milyen igényes vállalkozás ért révbe e könyvben – s tegyük hozzá, folytatásában, a *Visszatérésben*. Itthon, ezt tudjuk, csak recenziósek vannak, kritikusok alig, s az ÉS érdemes recenzió annyi *eszmei mondanivalót* tudott kiizzadni a könyv kapcsán, hogy, úgymond, költőnek nem szabad regényt írnia. A versek visszhangja sem sokkal jobb – de itt Oláh osztozik megannyi kiváló költő sorsával, sorolni most fölösleges volna őket. [...]

Oláh János egyike a sajnós keveseknek, aki 1989-90 után az új történelmi helyzet lehetőségeit felismerte. Most meg lehet mutatni leplezetlenül a kommunista diktatúra éveinek elmondhatatlan történeteit. Meg lehet írni kegyetlen nyíltsággal azt, amire még 1988-ban is inkább csak utalni lehetett. Nemcsak hogy lehet, de régóta halasztott erkölcsi adósságunk ez, amit törleszteniünk kell, amit valakiknek, valakinek törlesztenie kell a nemzedékünkben.

Ilyen hát a *Vérszerződés* című novelláskötet világa. Nyomasztó, felkavaró. Célja a pontos rögzítés – a kegyetlenség és a kisszerűség megörökítése. Feloldást, katarzist ez a könyv ritkán ad. A novellák dramaturgiája a politikai dramaturgiát követi: itt nem lehetett győzni negyven éven át, mondja Oláh. S ahová a politika keze elért, ott, tudjuk, alig-alig lehetett, de falun a legkevésbé.

Spirituális, intellektuális menekvés, netán győzelem alig nyílik e történetekben. A túlélési, kitörési, lázadási kísérletek elvetélnek, megaláztatásba és pusztulásba vezetnek. Ez a könyv a *Szegénylegények* elvontabb konstrukcióját viszi vissza a mindennapi valóságba. Azt mutatja meg minden érzékletes részletében, amire Jancsó és Hernádi kegyetlen parabolája csak utalni tudott. S ezt akkor, 1966-ban, nem is lehetett másképp. Az a film így is egy korszak jelképévé lett. Most viszont eljött a krónikások ideje, a részletek elmondásának ideje, a látszólag jelentéktelen, de hitelességükben monumentális részleteké.

A teljes vég a spiritualitás feladása: ezt sugallja a könyv talán legszebb története. A harmincas éveit taposó, életerős gazdának, Gajzágónak elkötik az állatait a „tsz-agitátorok”, míg őt magát belépési nyilat-

kozatra kényszeríti a tanácselnök a városházán, valódi fogságban. A rátarti gazda egész élete műve omlik össze egyetlen éjszaka alatt. E mélyponton, a világból dűltan kiszaladva, kiszökik száján az átokpanasz: „Nincs isten” – kiáltja. Fejszével esik a faluvégi tölgyfakeszt tövének, s amikor feléje zuhan a kínhalált szenvedett Krisztus súlyos képmása, nem ugrik el. Így fogadja a halált, amelyben talán mégis megváltja őt a megtagadott Isten.

KODOLÁNYI Gyula: *Oláh János, háromszor*, részletek (= OLÁH János: *Por és hamu*, Magyar Napló, 2002, 115–117., 119., 126–127.)

„Vak lelkek zenéje, / döbbenet sírása, / vallatottak vére / hét lakatra zárva” – Oláh János álmában is éber, a vak világban is látó költőként, „a történelem gégemetszett csöndjét” megtörve, kimondja a már-már kimondhatatlant. A szókimondás bátorságával teljesíti költői hivatását: nem hajlandó „rejtteni előlünk a hallgatag hóhért”. A „Magyar Október” évadán tömör sorokba sűrített, atlantiszi mélységeket sejtető mondanivalója a történelmi áthallások élményszerűségével idézi meg a múltat. „Gondolataimban, mint egy mély folyóban / elsüllyednek az emlékezés roncsai” – írja.

„A mai, zajbódulatba, kommunikációs kényszerbe felejtkezett ember” olyanképpen menekül a maga magát önmagával és a valósággal szembesítő csöndtől, miként Ady Endre lírai hőse „Jó Csönd-herceg” elől. Oláh János gondolatmenetét követve, a Prédikátor könyvének „korszerűtlenné” vált bölcsességére lyukadok ki, mely a lelkiismeret kényszerítő erejével köti a lelkünkre, hogy: „ideje van a szólásnak” (Préd. 3,7).

Meggyűlik a baja az embernek ezzel a bizonyos „szólással”. Inkább a „tiltott”, mintsem a „tűrt” vagy a „támogatott” kategóriába esik. Adott korban maguk a költők is a „ne szólj szám, nem fáj fejem” bölcselkedő közhelyének szintjére süllyedtek vissza. Jobb híján, netalán még elméletet is gyártottak a „sokatmondó” hallgatás vagy a zajos semmitmondás magyarázata- és mentségeképpen.

De nemcsak a múlt elhallgatásáról vagy a történelemhamisításra szocializált közvélemény által elvárt – cinkos – megmásításáról beszélhetünk. Mert, íme, a „vad jelen” sem fest másképp. „A világkormány

pénzéhes, buta gögje / rapsic-hurokként szorul a nyakunkra, / habár tiszteltük, most fuldoklunk tőle” (Oláh János).

Most viszont hadd szálljak ki a Költő szabadon válogatott verseinek szövegekörnyezetéből. De akkor is megmarad az ihlet, mely elvezet a jelen valóság vizsgálatához, az Úrhoz és az Ő prófétáihoz. El a „pásztorokhoz”, akikhez „lőn az Úrnak beszéde”, az Ezékiel könyvében, imígyen szólván: „Így szól az Úr Isten: Imé, megyek a pásztorok ellen, és előkérem nyájamat az ő kezükből...” (Ez. 34). [...]

Mert ezek a „pásztorok” mi magunk volnánk: a lekipásztorok – a szó szoros értelmében –, valamint a „bölcsek”, az „írástudók”, az „ároni nemzetség”, a próféták és a királyok – a szó bibliai értelmében. De – mai olvasatban – közjük tartoznak mind a politikusok, a polgári és egyházi vezetők, a miniszterek és államelnökök – szóval mindazok, akiknek kezére Isten emberi sorsokat, közösségeket, településeket, országokat és nemzeteket bízott...

És igazán nem utolsósorban, sőt, elsőképpen a „pásztorok rendjébe” tartoznak: az írók, a költők. Ennek a hivatásbéli besorolásnak nagy hagyománya van a magyar irodalomban. Nem véletlen, hogy irodalmunk és történelmünk fősodrát a nemzetileg elkötelezett, „irányzatos” szépirodalom „lánglelkű” képviselői képezik. Jobbára ugyanez mondható el a magyar művészet valamennyi területére vonatkozóan.

Bennünket, mai „pásztorokat” szólít meg, von kérdőre a Próféta, aki hamis próféták sokaságának ellen-árjával szemben halad a maga istenes útján.

TÖKÉS László: *A költő a lét pásztora*, részletek (= „...mint egy mély folyóban”, 149–150.)

Oláh János mindhárom műnemben maradandót alkotó, változatos élmény- és érzékenységformákat tárgyiasító, sokoldalú szerző. Szívesen olvasom líraisággal gazdagon érezett szépprózai műveit, például a 2011-ben megjelent *Száműzött történetek* roppant karakteres, remekbe szabott novelláit. A nagy felidéző és megjelenítő erővel bíró, atmoszférikusan is jelentéses novellafűzér emblemikus darabjai (*Májusi por; Isten báránya; Az intéző háza; Az éjjeli gyors; Hajnali madárszó; Kutyakomédia*) a nyelvi gyönyörűségen túl az utóbbi évtizedek szívszorítóan pontos és hiteles látóletét adják. Jó okkal idézhetjük Deák

Ernő Bécsi Naplóban olvasható recenziójának értő és találó szavait: „A *Száműzött történetek* kíméletlen mérleg, leszámolás közel fél évszázad szervezett örjögéseivel. [...] Oláh János történeteivel visszahozta a száműzött évtizedeket, amikor nem volt elég a hallgatás, felejteni kellett. Nem értékel, és főként nem ítélkezik, csupán korhú krónikásként emlékezik és emlékeztet.”

A lírához kiváltképpen kötődő emberként számomra a lehető legnagyobb öröm, ha egy versben a nyelv otthonosan lakja a formát, mert ezáltal magam is otthonosabban élem meg a világot. A létezés izgalmával ható nyelvi intenzitás, a misztériumszerű megszólítotttság és megajándékozottság semmihez sem fogható, atavisztikus mélységekből feltörő élményét Oláh János versei által többször is átéltem. A korábbiak közül *Katonák; Lázadók; Három égtáj; Térképeink*, az utóbbiak közül *A gyolcson át; Olyan nehéz; Szabadság; Késő napraforgó; Pincszéri elégia; Hajnal felé* című opusaira gondolok leginkább. [...]

Oláh János 1994 után szerkesztőként, kiadóként és irodalomszervezőként több ember munkáját végezte el. Mintegy újfent igazolva a *Faust*-ban olvasható szentenciát: „A törvény alól, mely az élöket sújtja, / Csak az szabad, ki magát fölülmúlja”. A Magyar Napló főszerkesztőjeként sok-sok támadást, nem egy végzetesnek tűnő fojtást, lábkisöprést és leszorítást hárított, mígnem a folyóiratot a kortárs irodalom egyik legrangosabb, széles körben ismert és megbecsült orgánumává tette. Az újítás hagyományát a hagyomány újításával ötvöző, nagy ívű és tág horizontú szerkesztői koncepció eredményeként válhatott a lap az összmagyarság létgondjait és sorsproblémáit reveláló erővel és egyetemes érvénnyel kifejező szellemi műhellyé. A Magyarfalutól Clevelandig, Oslótól Buenos Airesig szemlélődő folyóirat főszerkesztője méltán érezheti magáénak a Kányádi Sándortól ismerős hitvallást: „Aki megért / s megértet / egy népet / megéltet”. Vagy ahogy Oláh János vallomásában olvashatjuk: „Mondják, ügyesen lavíroztam a ránk zúduló kartácstűzben, azért nem sülyedtünk el. Nem így van. Gyöngeségem ellenére az ügy, a népi irodalom iránti elkötelezettség tartotta meg a Magyar Naplót. Az én érdemem csupán az, hogy kitartottam.”

KÖDÖBÖCZ Gábor: *Hit, hűség, helytállás. A Partiumi Író-tábor 2012. évi irodalmi díjával kitüntetett Oláh János köszöntése* (= „...mint egy mély folyóban”, 86–88.)

Vannak jól szerkesztett, simán folyó regények is, amelyeket ásitva lapozhatunk, amelyekből nemcsak gondolat, de még szín, még hangulat sem marad az olvasóban, s lehetnek darabosabb, érdekesebb írások, amelyek nemcsak ébren tartják, de meg is gyötrik az olvasót; egy ideig még aludni sem hagynak a megszokott közömbösséggel. Oláh János új regénye, *Az örült*, ilyen könyv. Barátságból kezdtem olvasni – a költő újabb prózai kísérleteként –, s hamarosan úgy éreztem, hogy a kitalált történet a legvalóságosabb életről beszél. Egy nemzedék, vagy legalábbis egy értelmiségi réteg életéről; olyan forró indulattal, olyan mélyrenéző szándékkal, ahogy erről a rétegről, illetve nemzedékről eddig még nemigen beszélt regény.

A regény fiatalembere vidékről kerül a főváros egyetemére, kulákklistás gyermekkori emlékekkel. Egyik Pest környéki rokona istállóból elkerített odújában lakik, lehetetlen körülmények között. Innen indul elfogadható albérletet keresni, ugyancsak a külvárosban, az Illatos út környékén. Szerencséje van, talál is. Pillanatokra még reménye is kelhet: rendes bérlője lehet majd a lakásnak. Ám a dolgok másként alakulnak: ki akarják fosztani még reményeiből is. Nem nyerheti meg igazát – a végén akár gyilkosságot is kiálthatnának rá.

Ki ez a fiatalember? Ki ez a Süket névre hallgató bölcsész? Késett magyar Raszkolnyikov? Lázadó? Örült? Vagy akaratlanul is gyilkos? Nem gyilkos, nem örült; igazában nagyon is békességre vágyó, a kétkezi létből az értelmiségbe törekvő fiatalember. Elődjeit, a mélységből napfényesebb magaslatokra törekvőket ábrázolta már korábban is irodalmunk; különösen a fényes szellők szárnyán indulókat. Oláh János embere azonban más időben, a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején keresi a maga helyét, más emlékekkel, más körülmények között. Húsztendővel idősebb bátyjai még a világmegfordítás lehetőségét vélték érezni – ő a cselekvés korlátozottságát, sőt, a tehetetlenséget érzékeli; elődjeit melegítették a gyermekkori emlékek – ő még szűkebb családjá múltjából is csak keserű mozzanatokra emlékezhet. Egyedül áll a világban, már-már olyan egyedül, mint az ürbe kivetett sejt. Ezért is érzékeli olyan fokozottan az élet kicsinyes és rettenetes mozzanatait. Ezért is lát mindent felfokozott indulattal. Az az indulat munkál benne, mint az első *Elérhetetlen föld* lírájában; a kudarcok élményével, a veszteségek káoszával

fűtött indulat és a gonoszságnak, az embertelenségnek olyanféle megvetése, amely Petőfi *Őrültjében* lobogott, amikor a levegőbe akarta repíteni a világot.

Talán a regény címe, *Az őrült* is erre a *Felhők* kor-szabkbeli petőfisis igaz emberi indulatra utal. Ezzel az indulattal ábrázolja Oláh János a maga Süket Sándora útját. Persze, az ő embere nem ás le a föld mélyébe, csak albréletet, csak lakást akar szerezni; csak tenyérnyi helyet magának a nap alatt. S még ez is reménytelennek tetszik sokszor előtte: anyagi háttér és társadalmi kapcsolat nélkül – úgy véli – nincs boldogulás; az önmagához való hűség inkább teher; az előrejutás nélkülözhetetlen feltétele a hasonulás a felettesekhez. Ezzel a keserűen néző szemmel közvetlen környezetében is szükségképpen a riasztó dolgokat veszi észre: akikkel találkozik – lányok, pincérek, rendőrök, orvosok –, szinte valamennyien gyarló emberek. Még a tájnak, a városnak is inkább a riasztó foltjain akad meg a tekintete: a hideg mezőkön, a málló tűzfalakon és a szemétszagú lépcsőházakon. Tűnődő, elmélkedő hajlamú; gondolatok, érzések lebegnek benne – tudna szállni is, de az adott körülmények között csak arccal zuhanhat a kövezetre. [...]

Oláh János regényének, mint jeleztük, megkülönböztetett jelentősége van a közelmúlt ifjúságáról szóló írások között. A hatvanas, hetvenes évek jobb szociális körülményű fiataljairól mások is írtak – a csellengő hősök ennek az ifjúságnak a közérzetéről beszéltek –, de mára már eléggé elhalványodtak a jelen közvetlen ábrázolására törekvő szándékok; többen a lektúr felé oldalaznak, mások a történelem tájain cserkésznek. Oláh János makacsul kitart a jelen faggatása mellett. Már korábbi életrajzi regényeiben, a *Közelben* és a *Visszatérésben*, túl a személyes emlékeken, egy generáció meghatározó élményeinek a felderítésére is törekedett, s új regényében, *Az őrültben*, az önéletrajzi elemektől nagy mértékben elszakadva, fikciót formálva, nemzedékregény megteremtésére tett kísérletet.

CZINE Mihály: *Oláh János: Az őrült, részletek* (Jelenkor, 1984, 606–607.)

A *Közel* különös szintézist valósít meg, s bármi paradoxul hangzik is, nem tudnám jobban megközelíteni a permanens tudathasadás kultúrszintézisét.

Oláh János egyetemet végzett intellektuel, maradtalanul magába szívta a főváros sajátos, fölünyes,

refinált intellektualizmusát; ugyanakkor sohasem szakadt el somogyi gyökereitől, attól a falusi világtól, amelynek nyelvét, ha akarja, bármikor újra beszéli, gondolatvilágát, ha akarja, kapcsolókattintással behangolja.

A *Közel* a gyermekkor beutazása, a Nagyberkiben született somogyi kisfiú felcseperedésének tudatregénye; távolról sem a gyermekkor nosztalgias felsugárzása, sem nem móríczi, realista színekben tartott gyermekkori anekdoták füzére.

Egyrészt azzal, hogy tudatregény, máris, ha akarja, ha nem, szakítania kell nemcsak a külső világ leíró realizmusával, de még az elbeszélés „bejárt”, realista kényelmével is; másrészt a tudatfolyam minél közvetlenebb, szinte telexes „átidézésében” olyan stíláris újításokat hoz, amelyek a mai magyar irodalomban ismeretlenek, vagy kuriózumképpen fordulnak elő csupán.

Már legfőbb ideje, hogy meghonosodjék, és teljes polgárjogot kapjon a modern magyar irodalomban is [...] különböző tájnyelvek kvázi-kodifikált átírása – amelyet oly bőséggel használ alakjai jellemzésére a modern angol széppróza. [...]

A regény prózaversre emlékeztető szabad lengésével, bartóki kontraszthatásaival, és nem utolsósorban a teljes beleélés alázatánál fogva – sodrásával, váratlanságaival – magával ragadó és meghökkentő. Elszakad a szokványos regényelképzeléstől, bebizonyítja, hogy a lehető legsubjektívebb a legegységesebb, a legteljesebb érvényű.

HATÁR Győző: *Lélektani nagytakarítás*, részletek (Irodalmi Újság, 1978. január–február)

Oláh János 1968 és 1975 között íródott *Közel-Visszatérés* című regénye a magyar próza megújításának megkerülhetetlen, sikeres kísérlete, s így bizonyos vonatkozásban a posztmodernként meghatározott prózairányzatnak is egyik első és egyik legkiemelkedőbb alkotása. (Posztmodern? Abban az értelemben, ahogy Edward Stachura *Szekercelármája* vagy Leopold Buczkowski *Fekete patakja* is „előhírnökei” a lengyel posztmodern prózának.) [...] Az 1977-ben megjelent *Közelnek* még volt visszhangja – a legelismertőbb méltatást Határ Győző írta róla „odakint” –, az 1979-es *Visszatérést* már teljes csönd övezte, akár csak – Czine Mihály méltatását kivéve – *Az őrült*

című, 1983-ban napvilágot látott regényt is. Mi lehet Oláh János következetes agyonhallgatásának oka? Vélhetően elsősorban az, hogy az általa megújított próza eszközeivel a kolhozok nevezett újkori rab-szolgalepre üzött magyar parasztság, a szétvert magyar falu, elüszkösített közösségi erkölcs, a tartás, jellemét feladó, a kommunista diktatúrának kiszolgáltatott egyén drámáját jelenítette meg kegyetlen nyíltsággal. Való igaz: egyetlen jó szava sincs a Rákosi–Kádár-rendszerrel. Benne a magyar társadalom tömeggé, a magyar nemzet lakossággá züllesztésének kíméletlen, de a pusztítást illetően jól megtervezett gépezetét látja, láttatja. És azt, hogy a hatalmi mechanizmus működtetésében a felelősség végső soron az értelmiséget terheli. Az idevágó – egyébként az 1920-as évektől már közkeletű „árulási” – tételt az író legbeszédesebben *Az őrült* című regényében bizonyítja, amely a konszolidációként dicsért hatvanas évek álságos világában vergődő, a Kádár-korszak kihívásaira nemcsak nevében, de valóságosan is Süket (Sándor) drámaiságában groteszk kálváriáját írja meg.

KOVÁCS István: *Az ezredelő magyar prózairásának Brueghele*, részletek (= *Újrealizmus és modern népi-ség a mai magyar irodalomban*, Magyar Napló, 2015, 169–170.)

A *Közel* szűk szakmai körökben, legalábbis azok körében, akiket én, mint hozzám közel álló írókat számon tartottam, aratott némi elismerést. Még a kiadó nívódíját is megkapta, amely első prózakötetről lévén szó, nagy megtiszteltetésnek számított. A leginkább értő és talán túlzottan is elismerő írást Határ Győző közölte róla a párizsi Irodalmi Újságban. Egyik levelében pedig azt írta, hogy annyira belemerült a *Közel* olvasásába, hogy megfélekedve magáról, még a wimbledoni tejesembernek is magyarul akart fizetni. (Ezt a kijelentést, azt hiszem, most már életem legnagyobb irodalmi elismeréseként kell számon tartanom.)

A tájszólás, amely az egész könyvet átítatja, Határ Győző számára, aki hasonló közegből szakadt ki, a gyomai tájszólás otthonosságát idézte fel. Ami másokat idegenkedésre ingerelt, a tősgyökeres pestieket éppúgy, mint a tájszólást éppen hogy levetett vidékieket, őt, a soknyelvű világfit meghatotta.

Egy másik levélre, Réz Pál levelére emlékszem még, aki azt írta: lehet, hogy könyvem sokak számára Veres Péter reinkarnációjának látszik, de ő azt gon-

dolja, sokkal inkább Proust kezenyoma fedezhető fel rajta. Talán azért is maradtak meg bennem Réz Pál szavai, mert biztos kézzel tapintotta ki a könyv irodalmi ihletforrásait. Veres Péter remekműve, a *Számadás* és Sinka István *Fekete bojtárja* volt valóban az a két távoli csillag, amelyek ennek a könyvnek az első szavait kicsalták belőlem. Az csak természetes, hogy *Az eltűnt idő...*-t fordító Gyergyai Albert által somogyi szavakkal újjávarázsolt francia mondatok zenéje, utánozhatatlan íze is alakította irodalmi ízlésemet.

Ha már az irodalmi minták keresésének ingoványos terepére tévedtem, a francia új regényt is meg kell említenem. Talán a közelség élménye is innen adódik. Az a szemlélet, amely pórusaikig kinagyítva mutatta meg a tárgyakat, új értelmezési lehetőségekre hívta fel a figyelmemet. A történetek, amelyeket ez az objektív megközelített – gyilkosságok, utazások –, számomra érdektelenek voltak, de a látásmód az általam ismert világ számtalan eddig rejtett titkára nyitotta rá a szememet.

OLÁH János: *A Közel születése és utóélete*, részlet (= OLÁH János: *Közel*, Magyar Napló, 2014, 536–537.)

Az *Elérhetetlen föld* teremtésének kezdetén nekem Oláh János volt a születő és látható legenda, akinek versének címe Nagy László biztatásával költői csoportot, a „Kilenceket” emelte föl. Nekem ő volt a költő és cselgáncsbajnok, aki egyszer a hatvanas évek végén, nem tudom már, hogy milyen hónapban várakozott a csepeli Munkásotthon előcsarnokában, közel a bejáráshoz. Ott állt, rezzenéstelenre csiszolt arcával, mint egy kizsúrizett márványszobor. Én akkor éppen érettségizett kocsikísérő rakodómunkás voltam, irodalmi estre gyülekeztünk, az Olvasó Munkás Klub estjére, amikor jött, mi az, hogy jött?!; egyik pillanatról a másikra ott volt Tamási Lajos, akiről tudtam, hogy 1956-ban szíves élő verset lüktetett, hogy piros a vér a pesti utcán. Tamási Lajos, aki akkor 45 évesen nekem a Nagy Történelmi Öreg volt, aki Édesapámhoz hasonlóan nem csak versekben élte meg a csepeli vas gyötrelmét.

A várakozó Oláh János és az érkező Tamási Lajost talán megbeszélte vagy véletlen találkozása, az a néhány pillanat örökmozgó némafilm bennem. Ezt mutatja: Tamási Lajos megáll a márványszobor előtt, kicsit oldalra hajol, mint aki mereven ellenszegül, és

a szemével óvatosan elhajt egy feléje lebegő súlyos mondatot.

Mit mondtak, mit nem mondtak egymásnak, nem tudom. Azt igen, és ez máig jelet hagyott bennem, jelet hagyott Oláh János befelé forduló tekintete, és mintha egy drámai végkifejlet nézője lennék, úgy ütött meg a fölismerés: ez is a versbéli ötödik alabárdos, ez is tényleg meg fog halni a királyért, és míg a többiek letörlik arcukról a paradicsomvért, addig ez az Oláh János bele fog halni az igazába, mert ez az ember komolyan, halálos komolyan él, érez, gondol és ír. [...]

Oláh János könyvének száműzött történetei a fenyegetettség kordokumentumai: hogy romlott meg, hogy esett szét egy egészséges élet, egy közösség, miféle hatalmi téboly és hipnózis gyöngített és ölt ki emberi érzést, veszélytudatot. Elvadult indulatok gyűnyanya sűrűsödik a brutális és végzetes élethelyzetekben, gyilkos ösztönök habzása a háború utáni gyötrelmekben, kényszerekben: téeszésítés, erőszakos begyűjtés, az ávó kínzó, vallató pincéi, a forradalom utáni émelyítő árulások, és a konclesők diadala, mámora. Legyen az a Színészkirály vagy a reménytelen sorsból kiszakadni akaró, megalázott parasztember, sorsuk azonos volt: a történelmi bűnözők, a Nagy Mutatványosok és vérgőzös szolgahada elől nem menekülhettek. [...]

Oláh Jánosra vár a mai és a holnapi Örvényes is, a szegénységben, adósságcsapdában vergődő mai magyar falu és város, tanyavilág és a világváros is, a magányos életek, családok és közösségek, hogy a mai látélet drámában, filmen, novellában és versben figyelmeztessen és fegyelmezzon: dolgunk van a világban, az elérhetetlen föld bővületében, az elérhető föld védelmében, „a barnasisakos domb oldalán”, ahol nem lehetünk csak krónikásai, csak nézői és olvasói életünknek, országunknak, történelmi hazánknak.

LEZSÁK Sándor: *Az elérhető föld védelmében*, részletek (= „...mint egy mély folyóban”, 94–96.)

Ritkán azonos annyira költő a verseivel, mint Oláh János: darabos, sokszor még a rím és a kép „cifraságát” is messzire kerülő poétika volt az övé fiatalabb korában, érdes versei mindig az anyag, a társadalom, az erkölcs mozgásait képezték le valamilyen formában, s főleg azzal váltak létszerű képződményekké, hogy állandóan a „szabadságelégtelenség” személyes

és közösségi érzése pulzált bennük. Az *Elérhetetlen föld* című antológia Oláh-opusai, a *Nagyító fény* című válogatott kötet versei valamiképpen mindig „légszomjas” szövegek. S nem sokat változott az Oláh-versshabitus a közelmúltban sem.

Vagy mégis?

Megleptek a költő versei a Kortárs 2012/7–8. számában. A korábban egzisztenciálisan és szándékoltan rusztikus poétikájából csak ritkán engedő poéta mintha idősebb korára maga is áttért volna a jelenkori magyar költészetet uraló légiesebb, Nyugat-osan könnyed versretorikára. A *Titkok léte...* című, a fentiek értelmében megújított létversét a legszívesebben egészében ideidézném: „A lét iránt lobbant mohó szerelmem, / mint étkét vesztett tűzvész, véget ért. / Magtalan magként csírázik szívemben / a meddő kérdés, hogy miért, miért? // Lehet, hogy ez most már a búcsú perce? / Meg kéne végre mindent értenem. / Nagyúr voltam vagy csak világ lelence? / Föladtam mindent: nem ér a nevem.”

Néhány sor, s mennyi finom, rejtett mélység, titok, utalás, kérdés. A rímeknek, a ritmusnak, a zenének itt hirtelen nagy szerep jut, s ez élet veszi a radikális halál nézőpontúságnak: a direkt jelentés síkján felvázolt ontológiára a válasz az előmlő elégia, a lemondás, s ez a válasz tulajdonképpen csak a születés és elmúlás kivédhetetlenségének, az örök távozás és visszatérés törvényének a tudatosítása, s az újabb kérdések lehetőségének a megsejtetése. Babits és Kosztolányi nyomdokaiban (vö. „a meddő kérdés, hogy miért, miért?”, „nagyúr voltam...” stb.), mintegy őket folytatva, továbbírva, s aláhúzva azt, amit a nagy elődök már korábban papírra tettek. Nevezetesen, hogy *az idő nem leli végét, s hogy van, kiről nem tudja senki, hol van.* (Lásd Babits *Esti kérdés*ét és Kosztolányi *Hajnali részegség*ét.)

S így ér össze a kezdet, ha nem is a véggel, de a vég sejtelmével. Mikor Oláh Jánosék debütáló antológiája, az *Elérhetetlen föld* 1969-ben megjelent, sokan mondhatták, gondolhatták: ime, egy nemzedék, amely már indulni is az „elérhetetlen földek”, ha úgy tetszik: a beletörődés, a középszer jegyében indul. Az újabb Oláh-versek nézőpontjából olvasva, az egykori antológiacím inkább a jó vers örök transzcendenciájára, kimeríthetlenségére, végső jelentésének elérhetetlenségére látszik utalni.

TÖZSÉR Árpád: *Ezüst balta*, részlet (= „...mint egy mély folyóban”, 153–155.)